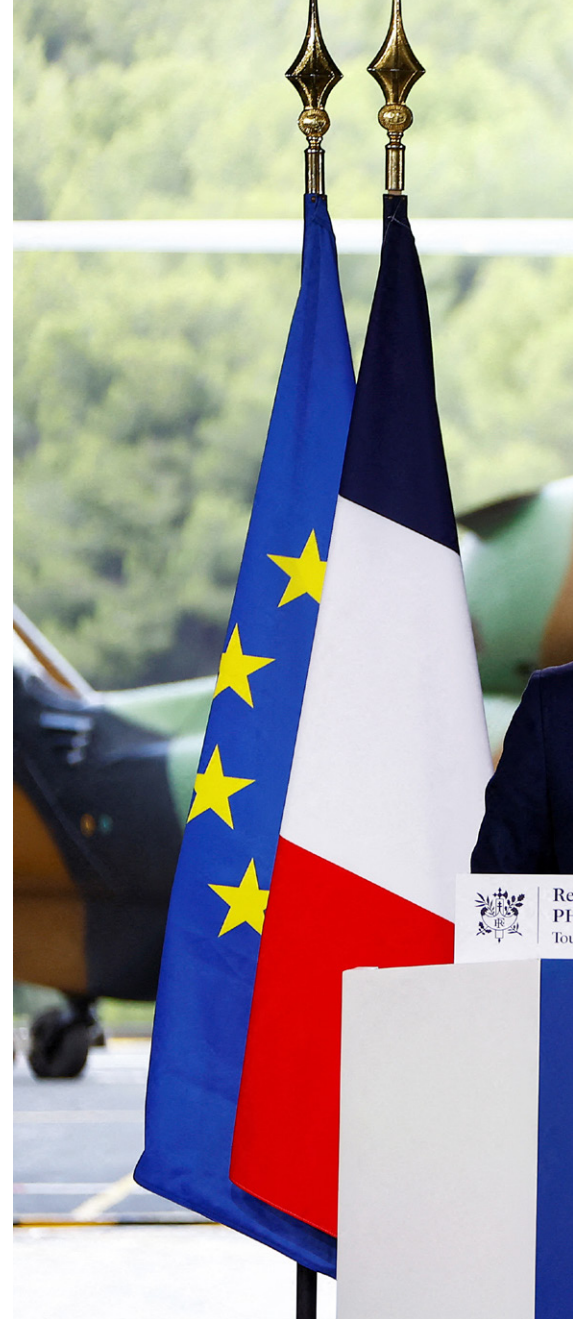


# NIET LANGER SCHUILEN BIJ AMERIKA

*In de EU wordt druk gepraat over nauwere samenwerking op defensiegebied. Het onderwerp is 'hot' vanwege de Russische inval in Oekraïne, maar het idee is allesbehalve nieuw. Al in de jaren vijftig was er een vergevorderd plan om West-Europa militair minder afhankelijk te maken van de Verenigde Staten.*

Door Ivo van de Wijdeven



**D**e NAVO is en blijft de hoeksteen van de Europese veiligheid.' Dat zegt minister-president Mark Rutte als je hem midden in de nacht wakker maakt en hem vraagt hoe hij denkt over een Europees leger. Rutte benadrukt keer op keer dat Europa zichzelf alleen kan verdedigen met Amerikaanse hulp: 'Het is een illusie te denken dat de Europese Unie nu, alleen, zonder de NAVO, haar eigen veiligheid zou kunnen waarborgen.'

In Brussel is men minder terughoudend over een zelfstandigere koers

voor de Europese Unie. Of zoals het in het politieke jargon heet: Europese strategische autonomie. Er zijn geen vastomlijnde plannen, maar de Hoge Vertegenwoordiger van de EU Joseph Borrell zegt al jaren tegen iedereen die het maar horen wil dat Europa meer verantwoordelijkheid moet nemen voor de eigen veiligheid.

De grootste pleitbezorger voor strategische autonomie is de Franse president Emmanuel Macron. Vooral in de jaren dat zijn Amerikaanse collega Donald Trump nog in het Witte Huis zetelde, maakte Macron zich grote zorgen over de Amerikaanse

bereidheid om de Europese NAVO-bondgenoten in geval van nood te hulp te komen. In 2019 baarde Macron opzien met zijn constatering dat de NAVO 'hersendood' was.

De omvangrijke Amerikaanse militaire steun aan Oekraïne in de strijd tegen het Russische leger heeft de grootste zorgen weggenomen, maar de Franse president blijft er niet gerust op. Juist die terugkeer van de geschiedenis bewees volgens hem dat Europa zichzelf moet bewapenen. Anders dreigde het continent in zijn ogen een speelbal te worden van andere machten.



De Franse president Emmanuel Macron houdt een speech over de defensiestrategie van Frankrijk. Toulon, 9 november 2022.

Het lijkt een fundamentele keuze: óf je richt een Europees leger op, óf je blijft braaf lid van de NAVO. Maar in werkelijkheid is die tegenstelling helemaal niet zo duidelijk. Sterker nog: het had niet veel gescheeld of Europa had – mede dankzij de NAVO – allang een eigen leger gehad.

### **ARTIKEL 5**

Na de Tweede Wereldoorlog hadden de enige twee overgebleven supermachten Europa verdeeld: Oost-Europa was stevig verankerd in de Russische invloedssfeer en West-Europa wilde maar wat graag dat de Amerikanen, die

met open armen waren verwelkomd als bevrijders, betrokken zouden blijven bij het continent.

Niet alleen was Amerikaanse financiële en materiële steun zeer welkom bij de wederopbouw, de Europeanen vestigden ook hun hoop op de machtige Verenigde Staten om toekomstige oorlogen in Europa te voorkomen. In West-Europa werd gevreesd dat Jozef Stalin het reusachtige Sovjetleger zou inzetten om zijn macht nog verder uit te breiden.

Bij de oprichting van de NAVO committeerden de Verenigde Staten zich in 1949 aan de verdediging van

West-Europa. De hoofdprijs voor de Europeanen was artikel 5 van het NAVO-verdrag: een aanval op één van de NAVO-landen wordt opgevat als een aanval op allemaal, en alle landen zullen samenwerken om de aanval af te weren. Dankzij deze ‘automatische’ veiligheidsgarantie konden de Europeanen schuilen onder de Amerikaanse nucleaire paraplu.

Washington wilde echter ook dat de Europeanen zelf een steentje bijdroegen aan de eigen veiligheid. In die jaren voerde Moskou onder Jozef Stalin een agressieve politiek in Midden-Europa. Het ene na het andere land





Demonstratie tegen de Europese Defensie Gemeenschap. Amsterdam, 1956.

kreeg ‘van bovenaf’ een communistisch bewind. In 1948 had Stalin geprobeerd om de Amerikanen, Britten en Fransen te verdrijven uit West-Berlijn met een blokkade. Verder weg viel Noord-Korea met steun van de Sovjet-Unie in juni 1950 Zuid-Korea binnen. Het Amerikaanse blok stond onder druk.

## KOUDWATERVREES

West-Europa kon daar weinig tegenover stellen, omdat het in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog nog aan de grond zat. Verregaande defensiesamenwerking leek de enige houdbare verdediging tegen de dreiging vanuit het Oostblok. Bovendien kon West-Duitsland op die manier opnieuw worden bewapend, zonder dat het weer een bedreiging kon vormen voor de rest van Europa.

Eind 1950 lanceerde de toenmalige Franse minister-president René Pleven een concreet plan voor een Europese Defensiegemeenschap (EDG). In de kern bestond die uit een Europees leger van veertig divisies, die gevormd werden door de legers van Frankrijk, West-Duitsland, Italië, Nederland, België en Luxemburg. In geval van

oorlog zouden alle divisies onder de (Amerikaanse) opperbevelhebber van de NAVO komen te vallen. Het was dus niet de bedoeling om een organisatie naast de NAVO op te richten.

Het plan-Pleven was vergelijkbaar met de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal: een supranationaal samenwerkingsverband met een gezamenlijke begroting, commandostructuur en besluitvorming. Het gezag over de krijgsmacht ging dus naar een Europees orgaan. Daarom was de EDG ook bedoeld als bouwsteen van een mogelijke Europese federatie en werd er direct onderhandeld over een Europese Politieke Gemeenschap om tot een gezamenlijke buitenlandpolitiek te komen.

Het EDG-verdrag zou in werking treden zodra alle nationale parlementen hadden ingestemd. In 1954 ging de Nederlandse Eerste Kamer akkoord, maar het Franse parlement kreeg koudwatervrees en daarom ging het hele feest niet door. Tegenstemmers hieven spontaan het Franse volkslied aan, want met de EDG verdween ook de Europese Politieke Gemeenschap van het toneel, en daar

was het ze om te doen geweest. Bovendien had de dood van Stalin in 1953 de druk van de ketel gehaald.

Tot frustratie van de Amerikanen liepen de Europeanen sowieso niet zo hard voor de NAVO. De oorspronkelijke plannen bij de oprichting voorzagen in maar liefst 96 Europese divisies, maar daarvan werden er maar 25 gerealiseerd. Het mislukken van de EDG hielp ook niet. Amerikaanse presidenten als Dwight D. Eisenhower en John F. Kennedy klaagden dat Europese regeringsleiders gratis probeerden mee te liften op de Amerikaanse militaire macht.

Tot in de jaren zeventig draaiden de Verenigde Staten op voor driekwart van de kosten. En dat terwijl de wederopbouw van West-Europa mede dankzij Amerikaanse economische steun heel voorspoedig was verlopen. Het gevolg was een steeds hoger oplopende discussie over de lastenverdeling. Pas in de jaren tachtig kwam die meer in balans, al gaven de Verenigde Staten in absolute getallen nog steeds het meeste geld uit.

## HULP EN BIJSTAND

Lastenverdeling bleef ook na de Koude Oorlog een pijnlijk punt binnen het bondgenootschap. Achtereenvolgende presidenten, van Bill Clinton tot Donald Trump, bleven daarop hameren. De Amerikanen vonden in de jaren negentig al dat de Europeanen meer moesten doen aan hun eigen veiligheid en de stabiliteit in hun achtertuin, maar die krompen na de val van het IJzeren Gordijn in 1989 hun krijgsmachten juist fors in. Wel heeft de Europese Unie met horten en sto-



Amerikaanse militairen landen in 1987 op Schiphol voor een oefening. Minister van Defensie Wim van Eekelen spreekt met een van hen.

## De Europeanen vestigden hun hoop op de machtige Verenigde Staten

ten stappen gezet richting een gemeenschappelijk Europees buitenlands, veiligheids- en defensiebeleid. Dat was in eerste instantie vooral gericht op crisisbeheersingsoperaties en humanitaire hulp – denk aan de oorlogen in het voormalige Joegoslavië in de jaren negentig.

Tegenwoordig zet de Europese Unie echter ook in op collectieve ver-

dediging. In navolging van artikel 5 van het NAVO-handvest verplicht artikel 42.7 van het EU-verdrag lidstaten 'met alle middelen waarover zij beschikken hulp en bijstand te verlenen' wanneer een van hen wordt aangevallen op zijn grondgebied. Die verplichting staat overigens niet los van de NAVO, want de meeste EU-lidstaten zijn ook onderdeel van die militaire

alliantie en moeten hun NAVO-verplichtingen prioriteit geven.

De EU heeft sinds 2003 meer dan 25 civiele missies en militaire operaties uitgevoerd en heeft ook een eigen diplomatieke dienst met een Hoge Vertegenwoordiger aan het hoofd. Er gaat geld uit de EU-begroting naar een Europees Defensiefonds voor de wapenindustrie en naar een Europese Vredesfaciliteit voor EU-missies én steun aan derde landen als Oekraïne.

Onder de ingewikkelde noemer 'permanente gestructureerde samenwerking' en via het Europees Defensieagentschap bevordert de EU militaire samenwerking tussen de lidstaten, bijvoorbeeld het delen van militaire basisen. Er staan zelfs multinationale *battlegroups* ter grootte van 1500 man waarvan er in principe altijd twee







Jens Stoltenberg, secretaris-generaal van de NAVO, ontmoet Donald Trump in 2019.

inzetbaar zijn - en een klein militair hoofdkwartier klaar, maar die zijn nog nooit ingezet in conflictsituaties.

## KEERPUNT

Als gevolg van de oorlog in Oekraïne is de Europese defensiesamenwerking in een stroomversnelling terechtgekomen. Er is veel meer Europees geld beschikbaar voor defensie, en uiterlijk 2025 moet de EU in staat zijn om snel een gezamenlijke troepenmacht van tot 5000 militairen in te zetten. De battlegroups dienen daarvoor als fundament.

Sowieso hebben EU-lidstaten de afgelopen jaren ingezet op samenwerking, zij het uit bezuinigingsoverwegingen. Denk bijvoorbeeld aan het Duits-Nederlandse legerkorps en de Belgisch-Nederlandse marinesamenwerking. Stap voor stap zijn de krijgsmachten van de EU-lidstaten onder de vlag van de NAVO naar elkaar toe gegroeid.

In nationale begrotingen is met het oog op de agressieve ambities van de Russische president Vladimir Poetin flink wat geld gereserveerd voor de krijgsmacht. In Duitsland spreekt men zelfs van een *Zeitenwende* (keerpunt). Het lijkt erop dat de Europese NAVO-lidstaten eindelijk gaan voldoen aan de afspraak om 2 procent van het bbp in te zetten voor defensiedoel-einden. Er wordt zelfs al gespeculeerd over het verhogen van die norm.

Zelfs het Nederlandse kabinet is 'in het licht van recente geopolitieke ontwikkelingen en de verslechterde veiligheidssituatie in de wereld en in regio's nabij Europa' inmiddels ook van mening dat een sterkere EU en een groter Europees handelingsvermogen de NAVO versterken. Beter laat dan nooit, want het idee van Europese strategische autonomie is natuurlijk helemaal niet nieuw.

Een grotere Europese slagkracht ten gunste van de NAVO was ook de gedachte achter de EDG in de jaren vijftig. En daarom werd het optuigen van een gemeenschappelijk Europees buitenlands, veiligheids- en defensiebeleid in de jaren negentig toegejuicht vanuit het NAVO-hoofdkwartier in Brussel.

## BONDGENOTEN

Het grootste bezwaar tegen een Europees leger is de angst om dingen dubbelop te doen, maar in de praktijk zijn de EU en de NAVO wederzijds afhankelijk en aanvullend.

Het Duits-Nederlandse legerkorps is zowel inzetbaar voor de NAVO als voor de EU. Beide samenwerkingsverbanden activeren, inspireren en vullen elkaar aan. Beide organisaties streven naar democratie en welvaart. Het zijn natuurlijke bondgenoten. Niet voor niets geldt de EU in het Strategisch Concept van de NAVO als 'unieke en essentiële partner'.

Sinds 2001 werken de EU en de NAVO operationeel steeds meer samen, bijvoorbeeld in Afghanistan, de Middellandse Zee en Afrika. En natuurlijk bij de militaire en financiële steun aan Oekraïne. Bovendien is de EU in zekere zin al strategisch autonoom: het treedt zelfstandig op waar en wanneer dat mogelijk is. Daar is geen Europees leger voor nodig. Er is immers ook geen NAVO-leger.

## TRAGE BESLUITVORMING

De discussie over een Europees leger is dan ook vooral een stropopredenering van tegenstanders van verdere Europese integratie. Het grote probleem met de Europese slagvaardigheid is vooral de trage besluitvorming. Daar is met initiatieven als een Europees Veiligheidsraad wel wat aan te doen, maar dat vereist een overdracht van nationale bevoegdheden. En dat is iets waar veel Europese politici - net als de Franse parlementariërs in 1954 - voor terugdeinzen.

Toch is het wel iets om over na te denken. Bij collectieve verdediging heeft de NAVO nu het laatste woord. Het EU-verdrag stelt expliciet dat artikel 5 van het NAVO-handvest voorrang heeft. En de nucleaire paraplu waaronder Europa sinds de jaren vijftig mag schuilen is en blijft natuurlijk Amerikaans.

Dat werkt tot nu toe tot volle tevredenheid van alle betrokken partijen. Maar als de Amerikanen op enig moment in de toekomst besluiten de paraplu in te klappen, dan kunnen we in Europa in de regen komen te staan. Het is daarom verstandig om toch alvast goede regenkleding aan te schaffen. ●